

**JÖVEDELEMEGYENLŐTLENSÉGI FOLYAMATOK A HAZAI TELEPÜLÉSI
TÉRBE A 2008-AS GAZDASÁGI VÁLSÁGOT KÖVETŐEN**
INCOME INEQUALITY PROCESSES IN HUNGARIAN SETTLEMENT AREA
FOLLOWING THE 2008 ECONOMIC CRISIS

Egri Zoltán

egyetemi docens
Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem
E-mail: egri.zoltan@uni-mate.hu

Összefoglalás

A tanulmány a 2008-2009-ben kiinduló gazdasági válságot követő, a fellendülést érintő időszakot érintő települési szintű jövedelemegyenlőtlenségi folyamatainak ismertetését célozza meg Magyarországon. Az elemzés kiemelt figyelmet szán a területi heterogenitásnak, amelyet a hazai területfejlesztésben használatos fejlesztési kategóriák (klubok) mentén értelmezi a szerző, és feltételezi ezen klubok jövedelemegyenlőtlenségi folyamatainak szignifikáns differenciáltságát. Az eredmények szerint a különböző fejlesztési klubok mind az országos átlagtól, mind egymástól szignifikánsan elkülönülnek a jövedelemnövekedés, a növekedési tényezők, az egyenlőtlenségi pályák, valamint a jövedelmi dinamika vonatkozásában.

Abstract

The study aims to describe the income inequality processes at the settlement level in Hungary following the economic crisis that began in 2008-2009 and the period that affected the recovery. The analysis pays particular attention to territorial heterogeneity, which the author interprets along the lines of development categories (clubs) used in domestic territorial development, and assumes the significant differentiation of the income inequality processes of these clubs. According to the results, the different development clubs are significantly different both from the national average and from each other in terms of income growth, growth factors, inequality trajectories, and income dynamics.

Kulcsszavak: *jövedelemegyenlőtlenségek, térbeli heterogenitás, konvergencia/divergencia, Markov-lánc*

JEL besorolás: *P25, R11, O15*

LCC: *HD72-88*

Bevezetés

A regionális jövedelemegyenlőtlenségek kérdései az utóbbi két-három évtizedben mind az akadémiai kutatásokban, mind a gazdaság- és területpolitikai elképzelésekben hangsúlyosan jelennek meg (Barro 1991, Quah 1996, Komlósi 2014). A téma Kelet-Közép-Európában, és benne hazánkban különösen intenzív érdeklődést váltott ki a rendszerváltoztatás- és az azt követő időszakban (Nemes Nagy 2005, Németh-Kiss 2007, Capello-Perucca 2013, Smetkowski 2018). A területi jövedelemegyenlőtlenségi tendenciák alakulása, az egyenlőtlenségeket és a növekedést/konvergenciát alakító tényezők, továbbá valamely kitüntetett helyzetben lévő településkör (a legelmaradottabbak, vagy a városok bizonyos köre) pozicionálása, helyzetének változása, bizonyos mintatérsegek rendszerváltozást követő transzformációja – mind-mind kiemelt kutatási irányzatok Magyarországon és Kelet-Közép-Európában (Paas és tsai 2007,

Nemes Nagy-Németh 2003, Németh–Kiss 2007, Neszmélyi és tsai 2015, Czaller 2016, Molnár és tsai. 2018, Lengyel-Kotosz 2018).

A hazai területi jövedelemegyenlőtlenség- és konvergencia-elemzések döntő többsége a Williamson-hipotézis (1965) mentén szerveződik, amely az országos szintű fejlettség, fejlődés és a belső területi egyenlőtlenségek összefüggéseit vizsgálja. A szerző a modellt kapitalizmus előtti időszakról eredezteti, amely kiegyenlített térszerkezetét a nagyiparra alapozott fejlődés polarizálja (a divergencia kiszélesedével), ezt követően pedig a térségen belüli egyenlőtlenségek csökkenése tapasztalható, a piaci és a központi beavatkozások eredményeként (Nemes Nagy 2005). Az eredeti modellhez képest a kelet-közép-európai változatban egy erőteljesebb konvergencia figyelhető meg a szocialista beavatkozások következtében (jövedelmi viszonyok, ágazati támogatások), amelyet a piacgazdasági átalakulás gazdasági recesszióval és térségi divergenciával kísér, majd újabb konvergens periódus jelenik meg (Nemes Nagy 2009). A hazai trendek megerősítik a módosított Williamson-hipotézist, a konvergenciairodalomból (Paas és tsai 2007, Kotosz 2016) ismert σ -konvergencia vizsgálatok szerint Magyarországon a kezdeti mérsékelt egyenlőtlenségi szintet az 1990-es évek közepéig gyors differenciálódás, majd stagnálás követte, az ezredfordulótól pedig minden területi szinten a belső tagoltság fokozatos csökkenése, vagyis a jövedelmi szintek egymáshoz való közeledése tapasztalható (Dusek 2006, Németh–Kiss 2007, Kiss 2007, Péntes 2019, Egri 2020). A hazai területi eredmények is megerősítik a fenti eredményeket, ugyanakkor a térbeli differenciáltság erőteljes jelenségére mutatnak rá. Vagyis arra, hogy a jövedelmi egyenlőtlenségek akár mikrotérségi- (kistérségi, járási), akár mezoszinten (megye, régió) szerveződnek, különböző lefutású és amplitúdójú pályákat, mintázatokat mutatnak (Németh-Kiss 2007, Péntes 2019, Egri 2020).

Tanulmányunk egy kiemelt periódust érint, és elemi célja az Amerikai Egyesült Államokból 2008-ban kiinduló, globálissá vált válságot követő időszak hazai területi jövedelemegyenlőtlenségi hatásainak elemzése. Az egyébként komoly strukturális problémákkal (magas külföldi tőkefüggés, államháztartási reformok hiánya) bíró Magyarország – a többi új tagállam többségével egyetemben – igen jelentős, az uniós átlagot meghaladó gazdasági visszaeséssel szembesült (Lentner 2010, Káposzta et al, 2017, Farkas 2012). A gazdasági recesszió térbeli képe hazánkban igen differenciált volt, elsőként és alapvetően a globális gazdaságba integrálódott közép- és nyugat-dunántúli terek szenvedték el a legnagyobb visszaesést (Egedy 2012). A válságot és a kilábalást követően a magyar makrogazdasági növekedése töretlen, lényegében gyorsabb bővülés tapasztalható, mint Csehországban és Szlovákiában, a hazai GDP gyarapodás az euróövezet átlagos értékét is meghaladja. A 2010-2019 közötti magas átlagos gazdasági növekedéssel párhuzamosan a háztartások rendelkezésre álló jövedelme is jelentősen emelkedik (Oblath-Palócz 2020, Tóth-Káposzta, 2021).

Az időszakot érintő elemzések jelzik azt, hogy a szilárd makrogazdasági növekedés mögött szubnacionális (megyei) szinten a különbségek növekedése (divergencia), illetve a klubkonvergencia jelei mutatkoztak meg (Lengyel-Kotosz 2018, Lengyel-Varga 2018, Smirnykh-Wörgötter 2021). Lokálisabb léptékben Péntes (2019) a járásokon belüli egyenlőtlenségi pályák tendenciáira mutat rá, amelyek a válságot követően kétféle területi irányt mutatnak: a személyi jövedelmek esetén inkább a konvergencia, míg a települési gazdasági erő esetén a divergencia jellemző.

A vizsgálatainkat az utóbbi, települési szinten végezzük, úgy véljük, hogy ezen lokális szint – korlátosságai ellenére – képes megragadni a válságot követő időszak jövedelemegyenlőtlenségeinek sajátosságait, annak főbb területi ismérveit. Kutatásuk során az alábbi kutatási kérdés és a hozzá kapcsolódó feladatok megválaszolását céloztuk meg.

Az országos növekedési és egyenlőtlenségi trendekhez képest a gazdasági válságot követően a területi összefüggések mennyire tekinthetők heterogénnek? Az ehhez kapcsolódó elemzéseket a hazai általános térbeli differenciáltságot kifejező, társadalmi-gazdasági értelemben homogénnek vett fejlesztési célzatú terek (klubok) mentén végezzük el. Matematikai-statisztikai elemzésekkel rámutatunk a különböző fejlettségű települési terek növekedésének, valamint azok jövedelemegyenlőtlenségeinek különbözőségeire. Azt feltételezzük, hogy a vizsgált jelenségek térben jelentős heterogenitást, illetve az országos trendektől szignifikáns eltérést mutatnak.

Anyag és Módszertan

A jövedelemegyenlőtlenségek időbeli alakulását az alábbi módszerekkel ismertetjük.

A Hoover-index, illetve ennek specifikus változata, a Robin Hood-index azt mutatja meg, hogy a jövedelmek mennyiségének mekkora hányadát kell a települések között átcsoportosítanunk ahhoz, hogy annak területi megoszlása a népesség arányával megegyezzen (Németh 2005). Danny T. Quah a jövedelmi konvergencia vizsgálatára a hagyományos β - és σ -konvergencia elemzések korlátai miatt alkalmazta a klasszikus Markov-lánc módszert (1996). A módszer – a sztochasztikus tulajdonságú, ún. átmenet-valószínűségi mátrixok alkalmazásával – jelen esetben hozzájárul ahhoz, hogy a települések mozgásának egyik időszakról a másikra történő kimutatását ismertessük. A vizsgálat fontos ismérve és célja a mobilitás (illetve annak bemutatása), így a kapcsolódó mutatószámokat is ismertetjük. (A mobilitási és stabilitási index, valamint az egyensúlyi eloszlást kifejező mutatók. Shorrocks 1978, Monfort 2020). A térbeli heterogenitás és az időbeli stacionaritás tesztelésére a Pearson-féle Q és a Likelihood arány (LR) tesztek alkalmaztuk (Bickenbach-Bode 2003). Két időpont között a reálértéken számolt jövedelmi növekmény felbontható a következő képlettel:

$$jöv_1 - jöv_0 = (term_1 - term_0) * fogl_0 * korstr_0 + (fogl_1 - fogl_0) * term_1 * korstr_0 + (korstr_1 - korstr_0) * term_1 * fogl_0,$$

ahol a *jöv* az egy lakosra jutó jövedelem, a *term* az egy adófizetőre jutó jövedelem, a *fogl* az adózók aránya a 15-64 korcsoportban, míg a *korstr* a 15-64 évesek aránya a teljes népességből. (Lengyel-Varga 2018 alapján)

A képlet segítségével beazonosítható az egy lakosra jutó jövedelmet befolyásoló tényezők szerepe, súlya. A Kruskal-Wallis H-teszt az egyutas varianciaelemzés nemparaméteres verziója, amelyet a jövedelmek térbeli heterogenitásának tesztelésére alkalmaztunk. A teszt elsőként rangsorolja a függő változókat (jelen esetben az egy lakosra jutó települési jövedelmeket), majd kiszámolja a rangsorok átlagát, végül meghatározza, hogy van-e statisztikailag szignifikáns különbség a különböző csoportok között (Soleman, 2011).

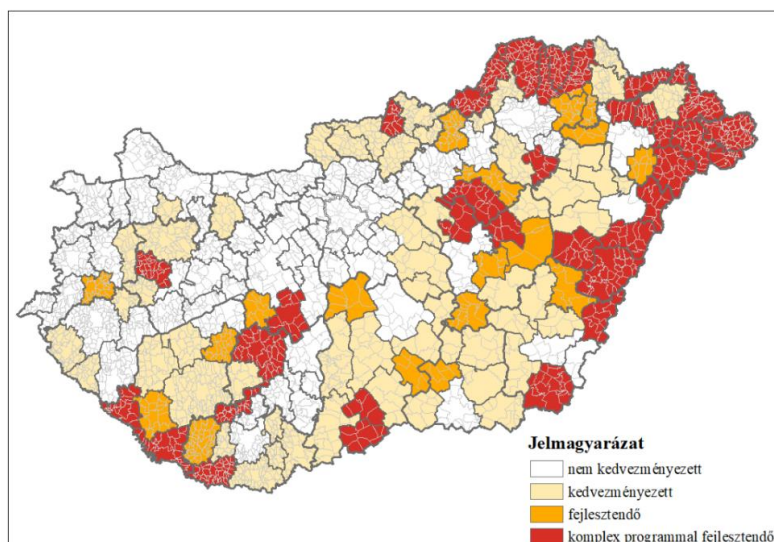
A települési jövedelemegyenlőtlenségi folyamatok alapmutatójának az egy állandó lakosra jutó személyi jövedelemadó-köteles jövedelmet alkalmazzuk. A mutatónak számos előnye van (hosszú idősoros elérhetőség, azonos módszertan), de hátrányok is ugyanúgy fellelhetők (a teljes makrojövedelem-tömeg kisebb részét adja, a vállalkozói jövedelmeket nem tartalmazza (Major-Nemes Nagy 1999, Kiss 2007). Az SZJA-köteles jövedelmek elfogadottnak tekinthetők és használhatók a komolyabb, paraméteres módszertannal elvégzett területi jövedelemegyenlőtlenségi vizsgálatok szempontjából is (Nemes Nagy 2009, Németh-Kiss 2007, Péntes 2013, Korompai 2019). Ugyanakkor fontos kihangsúlyozni, hogy csak az erősen kiegyenlített társadalmi fejlettség bemutatására alkalmas, a GDP/fő például ettől eltérő tendenciát és egyenlőtlenséget jelez (Kiss 2007, Lócsei 2010, Egri 2020).

Természetesen az alacsony területi szinten megfigyelhető térbeli sajátosságok miatt ezen mutató sem tökéletes (Dusek–Kiss 2008), így ezen elemzés is korlátosnak tekinthető.

A vizsgálat kiemelt időhorizontját a 2012-2019 időszak jelenti. Ez ugyan rövid periódusnak számít, de úgy véljük, hogy ezen időszakból is kiolvashatók releváns összefüggések a települési szintű jövedelemegyenlőtlenségi folyamatok vonatkozásában. Az elemzések adatbázisát az Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs Rendszer (TeiR) szolgáltatta. Ezen belül a GeoX Kft., a Központi Statisztikai Hivatal (KSH), valamint a Nemzeti Adó- és Vámhivatal Személyi jövedelemadó és Társasági adóbevallás adatait alkalmaztuk.

Eredmények

A jövedelemegyenlőtlenségek, a jövedelmi konvergencia- és divergenciafolyamatok területi differenciáltságát nem a nagyobb adminisztratív (közigazgatási) egységek (megyék, régiók) mentén végezzük el, társadalmi-gazdasági szempontból homogénebb teret választottunk elemzési keretként. Több fejlesztéspolitikai célzatú elemzés (EC 2017, Iammarino és tsai 2017, Iammarino és tsai 2020) dokumentálja a fejlesztési szempontú gazdasági klubok kialakulását az európai uniós térben. Ezen klubok olyan régiókból állnak össze, amelyek nemcsak a központban álló jövedelmi mutató tekintetében (az egy főre jutó GDP) különböznek egymástól, hanem a főbb szerkezeti jellemzők vonatkozásában is (a gazdasági struktúra, az infrastrukturális helyzet, a demográfia és munkaerő, a termelékenység, valamint a gazdaságföldrajzi és a globalizációs sajátosságok) (Iammarino és tsai 2017, Iammarino és tsai 2020). A szerzők a területi egyenlőtlenségek kezelésére ún. „helyérzékeny” fejlesztéspolitikai eszköztárat is javasolnak, amelyek az állami és egyéb (szupranacionális) beavatkozásokat az egyes klubok igényeihez igazítják.

1. ábra: Kedvezményezett járások kategóriái a 290/2014 (XI. 26.) Korm. rendelet alapján

Forrás: A fenti jogszabály alapján saját szerkesztés (2022)

A jövedelemegyenlőtlenségek további vizsgálata során – a fenti logika alapján – a (terület-)fejlesztési klub-megközelítést alkalmazzuk. Ehhez a kedvezményezett járások besorolásáról szóló 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendeletben ismertetett járáskategorizálást hívtuk segítségül. Jelen tipizálás választásának oka – a sok esetben erős kritikái ellenére is (Pannon Elemző és tsai 2013, Somlyódiné 2020) – az egyértelmű gyakorlati kapcsolódásban is

rejlük. Ezen lehatárolás alapján sorolják be hazánkban az elmaradott térségeket, illetve szabályozzák a fejlesztési célú támogatásokhoz való hozzáférést, amelyek feltételezhetően a jövedelemegyenlőtlenségi folyamatokat is befolyásolják.

Erre közvetve a hazai jövedelemegyenlőtlenségi irodalom szolgáltat bizonyítékot (Németh 2008, Kiss 2007, Tóth 2013, Káposzta 2014), a statikus jövedelmi pozíciók a fenti jogszabály komplex mutatójában is fellelhető társadalmi-gazdasági és közlekedésföldrajzi, stb. tényezők eredőjeként értelmezhetők. További elemzésünkben viszont azt is feltételezzük, hogy ezen fejlesztési klubok a jövedelemegyenlőtlenségi folyamatok dinamikus megközelítésében (mobilitás, eloszlás) is szignifikánsan különböznek egymástól.

A fenti jogszabály négy fő kategóriát különít el: a nem kedvezményezett, a kedvezményezett, a fejlesztendő és a komplex programmal fejlesztendő járásokat. (1. ábra) Ezen járási besorolás lényegében reprezentálja a hazai főbb területi és térszerkezeti sajátosságokat: a regionalizálódó térségi szintű differenciáltságot (elmaradottságot/fejlettséget), a városiasság-vidékiesség menti-, valamint a Budapesti agglomerációval kiegészül északnyugati térség és a többi országrész közötti egyenlőtlenségeket. Emellett a fejlettségi és a földrajzi centrum-periféria viszonyok (és azok metszetei) is megmutatkoznak, amelyek főbb kontúrjai nem változtak jelentősen az elmúlt 15 évben (Enyedi 2004, Némediné és tsai 2014, Péntes 2014). A besorolás a centrum-periféria relációk mellett implicit módon a globális/lokális integráltságot is kifejezi. Továbbá, az egyes csoportok a szerkezeti jellemzők mentén is erőteljesen különböznek, mind a megoszlások, mind a fajlagos mutatók tekintetében. (1. táblázat)

1. táblázat: Az egyes fejlesztési klubok – kezdeti időszakra vonatkozó – átlagos szerkezeti jellemzői (2012)

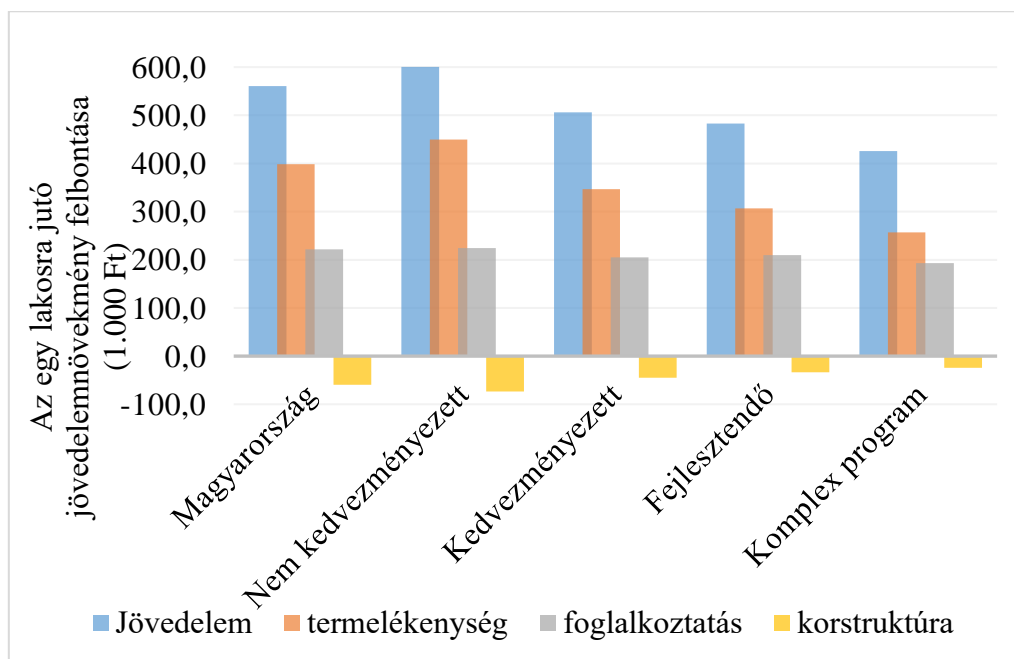
Megnevezés	1	2	3	4
Értékesítés nettó árbevételéből: Export ^a	87,96	9,87	0,68	1,50
Bruttó hozzáadott érték ^a	90,48	6,98	1,02	1,51
TAO bevallást benyújtó vállalkozás ^a	83,16	11,31	2,03	3,50
Külföldiek által eltöltött vendégéjszakák ^a	92,62	5,89	0,79	0,69
Jegyzett tőkéből külföldi tulajdon ^a	96,83	2,38	0,43	0,35
Cigány (romani, beás) nemzetiségű népesség aránya ^b	1,66	3,81	6,02	10,42
Egyetemi, főiskolai, egyéb oklevéllel rendelkező népesség ^b	23,45	11,82	9,04	8,44
Bruttó hozzáadott érték/foglalkoztatottak ^c	109,75	57,50	50,60	44,59
Helyi iparüzési adó/lakos ^c	130,32	53,79	40,75	27,84
Legközelebbi legalább 50 ezer fős város elérési ideje közúton a leggyorsabb úton ^d	33,12	48,48	41,08	58,68
Kulturális rendezvények/tízezer lakos	126,11	111,11	103,88	80,17
Területi gazdasági hatékonyság (SZJA-köteles jövedelmek/mesterséges felszínek) ^c	136,44	66,83	51,82	44,02
A gyermek- és az idős népesség eltartottsági rátája	44,61	45,00	45,52	45,75

1 – nem kedvezményezett, 2- kedvezményezett, 3- fejlesztendő, 4 - komplex programmal fejlesztendő járáskategóriák. Dimenziók: ^a megoszlási viszonyszám, ^b százalék, ^c az országos átlag százalékában, ^d perc. Az egyetemi, főiskolai, egyéb oklevéllel rendelkező népesség aránya, valamint a cigány nemzetiségű népesség aránya 2011-re vonatkozik.

Forrás: Alapadatok: TeiR adatbázis, saját kutatás alapján saját szerkesztés (2022)

Lényeges eredmény, hogy a Kruskal-Wallis H-teszt alapján a települési szintű egy lakosra jutó jövedelmek szignifikánsan különböznek az egyes járási kategóriák mentén 2012-2019 között. A χ^2 statisztika értéke három szabadságfok mellett 854,443 és 1026,484 között szóródik a vizsgált időszakban, végig $p < 0,000$ mellett. Az elkülönülés hatását jelző η^2 értéke 0,27-0,33 közötti értéket vesz fel, amely szerint a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális jellemzők jelentős hatást gyakorolnak a 2012-2019 közötti jövedelemegyenlőtlenségekre. Ezt a kapcsolódó nemparaméteres post-hoc teszt is megerősíti, megbízható különbséget jelez az összes kategória jövedelme között, végig a vizsgált időszakban.

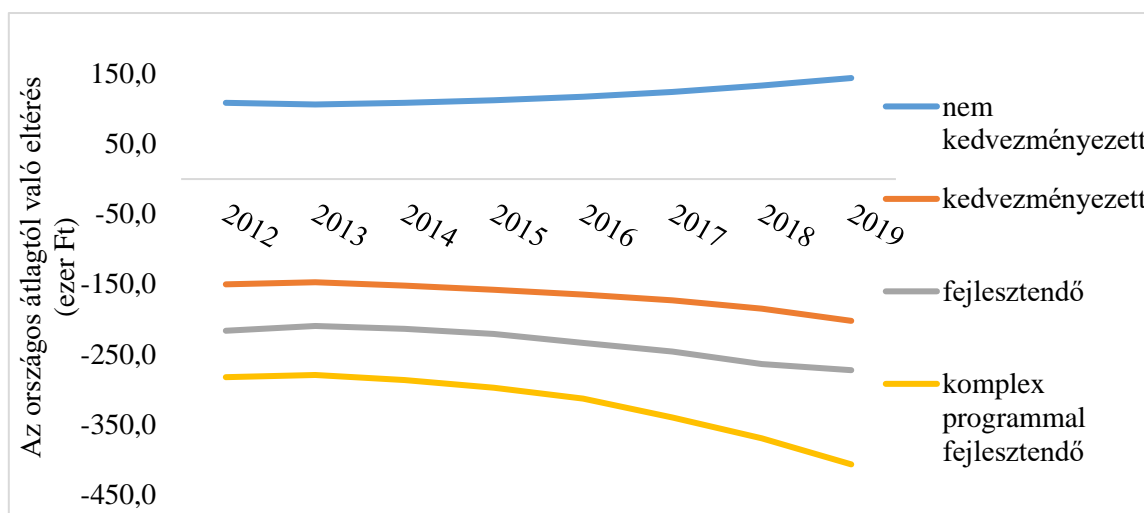
2012 és 2019 között mindegyik kategóriában nőtt az egy lakosra jutó reáljövedelem, amely a fejlettségi szintekkel párhuzamosan alakult. (2. ábra) Az országos átlagos növekményt csupán a nem kedvezményezett klub értéke haladja meg. Ezen eredmények rávilágítanak a kedvezőtlen adottságú települések felzárkózását érintő pesszimizmusra. A növekményt a triadikus felbontás módszerével is vizsgáltuk. Sorrendben a termelékenység, a foglalkoztatás és a (negatív előjelű) korstruktúra határozza meg leginkább a jövedelmek növekedését a vizsgált időszakban. A tényezők részaránya váltakozó, a termelékenységi növekmény a fejletlen terek felé haladva egyre csökken, a legkisebb differenciálódás pedig a foglalkoztatás tekintetében jellemző. A növekményhez való hozzájárulás arányában hiába a legnagyobb mértékű munkaerő-piaci aktivitás-javulás az elmaradott járási településeken, általában olyan alacsony termelékenységű munkavállalók kerültek be, akik piaci jövedelme nem haladja meg a korábbi társadalmi juttatásokat (Svraka 2021).

2. ábra: Az egy lakosra jutó reáljövedelem-növekmény felbontása településkategóriánként (ezer Ft)

Forrás: Alapadatok: TeiR NAV adatbázis, saját kutatás alapján saját szerkesztés (2022)

A fenti, felzárkózásra való utalást árnyalja tovább az országos átlagtól való eltéréseket ismertető 3. ábra is, amely egyre növekvő reáljövedelmi ollót jelez a fejlett és az elmaradottabb járási kategóriákhoz tartozó települések között. Az átlagos jövedelmek tehát nem mutatnak egymáshoz közeledést, viszont a csoportokon belüli jövedelmek többségükben egymáshoz konvergálnak. (4. ábra) Ezen jellemzők alapján a fejlesztési csoportok a jövedelmek szerint klubosodnak.

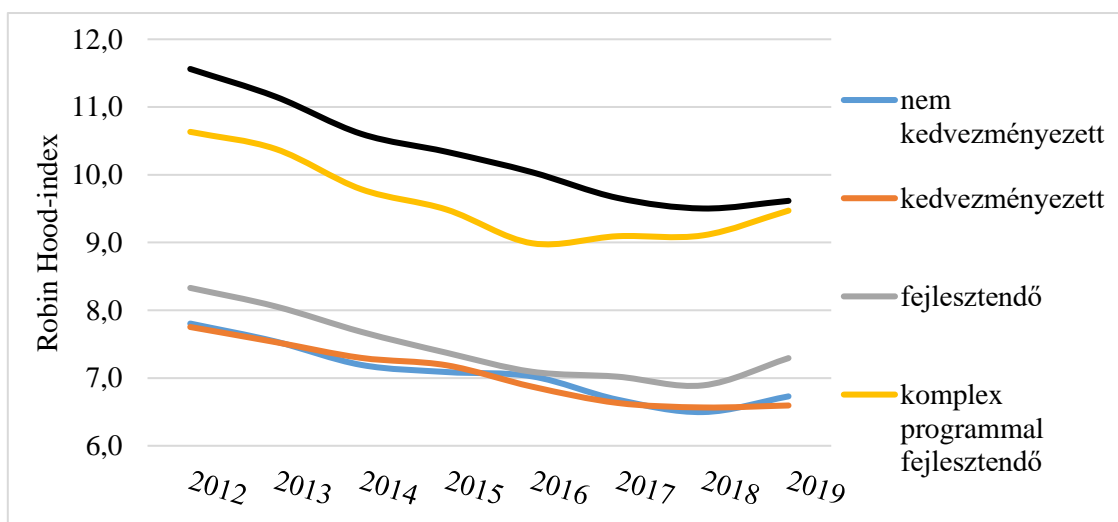
3. ábra: Az egyes településcsoportok egy lakosra jutó reáljövedelmének átlagos eltérése az országos értéktől 2012-2019 között (ezer Ft)

Forrás: Alapadatok: TeiR NAV adatbázis, saját kutatás alapján saját szerkesztés (2022)

A σ -konvergencia eredmények mozgalmassabb képet nyújtanak az átlagos (ország szintű) jövedelmi konvergenciához képest. (4. ábra) A 2019-ben megnyilvánuló enyhe országos divergenciához elsődlegesen a legelmaradottabb (főleg a komplex programmal fejlesztendő), majd a fejlesztendő járási települései közötti különbségek növekedése járul, míg a többi kategória esetén – eltérő léptékű, de – folyamatos konvergencia tapasztalható. Ha a jövedelmi pozíciókat összevetjük az egyenlőtlenségi tendenciákkal, azt tapasztalhatjuk, hogy az összefüggések rövid távon is kötődnek a Williamson-hipotézishez. Igen látványos a kapcsolat a két legelmaradottabb kategória esetén, a 2016-tól induló jelentősebb jövedelmi távolodás (az országos átlagtól való eltérés növekedése) egyértelmű divergenciával társul.

A tanulmánynak nem célja ezen növekvő differenciáltság feltárása, feltételezhető magyarázat lehet a fejletlen terekből a gazdagabb munkapiac irányába történő térbeli mobilitás szignifikáns hatása (Svraka 2021). A nem kedvezményezett, valamint a kedvezményezett településcsoport esetén inkább a trendszerű jövedelmi konvergencia jellemző. Az is szembetűnő, hogy ez utóbbi két településcsoport belső tagoltsági szintje a vizsgált időszakban nagyon hasonló értéket mutat, a területi különbségek értékei együtt futnak. Ez részben a hipotézis korlátosságát mutatja (erre utal Williamson [1965] néhány részeredménye is), másrészt pedig a települési összefüggések komplex módon közelítendők, a jövedelmek konvergenciája/divergenciája nemcsak a fejlettségi szint függvénye (Németh-Kiss 2007). Harmadrészt pedig sajátos homogén tereket alkalmazunk, eltérő településszámmal, valamint elkülönülő térbeli elhelyezkedéssel.

A fenti egyenlőtlenségi pályák mögötti mobilitást és eloszlásokat is megvizsgáltuk a Markov-lánc módszerrel, annak érdekében, hogy lássuk-láttassuk azt, hogy a települési jövedelmek dinamikája miként alakul a vizsgált időszakban. (2. táblázat) Az állapotter diszkretizálására az azonos számú megfigyelések alapján történő választást alkalmaztuk, a sokaságot öt egyenlő részre osztottuk fel. Összesen 22.078 átmenet adja az elemzések alapját. Az első kategória a hazai átlag 73,7-, a második 90,3-, a harmadik 106,0-, a negyedik pedig 125,0 százalékgig tart, az ötödik esetén az efeletti teljesítménnyel bíró települések találhatók.

4. ábra: Az egy lakosra jutó települési jövedelem egyenlőtlenségei a kedvezményezettségi besorolás alapján (százalék, 2012-2019)

Forrás: Alapadatok: TeiR NAV adatbázis, saját kutatás alapján saját szerkesztés (2022)

A legelmaradottabb – komplex programmal fejlesztendő – járások településeinél jelentős mértékű felzárkózás nem jellemző. Az országos szintű folyamatos növekedés mellett a lecsúszás mértéke kivétel nélkül meghaladja az országos átlagot, míg a felfelé történő mobilitás nem éri el azt. Nagyon enyhe felzárkózás csupán az egyébként legstabilabb legalsó (ahol a legmagasabb, 93,2 százalék a helyben maradás esélye) és az ezt követő kategóriában figyelhető meg, emellett kirívó a csekély számú 4-5. kategóriás települések lefelé történő nivellálódása. A települések jelentős része 2012-ben az alsó kettő kategóriában sűrűsödik (72,1 százalék), a hosszú távú eloszlás sem mutat sokkal kedvezőbb perspektívát a települési többség számára. A fejlesztendő járások alsó három jövedelmi kategóriában fellelhető településeinél már egyértelműbb a felfelé irányuló mozgás.

A jelenlegi mobilitás alapján a kezdeti időszakra jellemző, az alsó három jövedelmi kategóriában megfigyelhető településkonzentráció (78,4 százalék) hosszú távon hasonló mértékben áthelyeződik a középső három kategóriába. Emellett a magasabb jövedelmi kategóriák lecsúszása az előző típushoz hasonlóan jellegzetesen magas, a legmagasabb jövedelmi kategória leszakadásának mértéke az országos átlag háromszorosa. A kedvezményezett járások települései esetén főként az alsó és középső kategóriái számára egyre kedvezőbbek a kilátások, a települések zöme (71,0 százalék) a 2.-4. osztályokban található, a jelenlegi mozgás alapján további koncentráció várható a jövőben. Az alsóbb jövedelemosztályok esetében már az országos átlagot meghaladó felzárkózás tapasztalható, és az alatti a lefelé nivellálódás mértéke. A nem kedvezményezett járások településeinek meghatározó aránya a felső két jövedelemosztályban „ragadt”, az ergodikus eloszlás is hasonló mértékű sűrűsödést jelez. A mobilitás irányai és arányai minden esetben a nemzeti trendeknél kedvezőbbek. Az ergodikus eloszlások alapján megállapítható, hogy azok többségében az átlagos jövedelmi szinteknek megfelelően sűrűsödnek hosszabb távon is.

**2. táblázat: Települési jövedelemegyenlőtlenségek az egyes járaskategóriák alapján
(Maximum Likelihood becslés, 2012-2019)**

jövedelmi osztály	megfigyelések száma	átmenet valószínűségek					homogenitás tesztek		
		1	2	3	4	5	sz.f.	Qi, Q	LR
nem kedvezményezett járások									
1	490	0,857	0,143				1	14,28	11,18
2	938	0,063	0,795	0,142			2	6,01	4,53
3	1400		0,090	0,784	0,126		2	15,16	9,63
4	2347			0,092	0,818	0,090	2	15,63	7,06
5	3476				0,076	0,924	1	29,37	6,44
					teljes mátrix		8	80,45	38,84
kedvezményezett járások									
1	1236	0,883	0,117				1	9,41	6,36
2	1651	0,060	0,813	0,127			2	4,64	2,98
3	1739		0,087	0,816	0,097		2	2,07	1,27
4	1402			0,106	0,837	0,058	2	10,53	7,78
5	717				0,107	0,893	1	3,93	3,10
					teljes mátrix		8	30,59	21,49
fejlesztendő járások									
1	500	0,886	0,114				1	2,22	-0,13
2	478	0,084	0,833	0,084			2	7,67	7,36
3	376		0,082	0,827	0,090		2	1,17	1,10
4	310			0,090	0,865	0,045	2	5,42	5,74
5	64				0,266	0,734	1	25,43	17,15
					teljes mátrix		8	41,91	31,21
komplex programmal fejlesztendő járások									
1	2180	0,932	0,068				1	36,95	20,53
2	1333	0,080	0,812	0,107			2	5,72	3,94
3	876		0,119	0,813	0,068		2	18,14	15,15
4	336			0,155	0,753	0,092	2	13,68	11,27
5	143				0,203	0,797	1	24,15	17,68
					teljes mátrix		8	98,63	68,56

Megjegyzés: sz.f. – szabadságfok, Qi, Q – Pearson-féle Q-teszt soronként és mátrixonként, LR – Likelihood arány. Dőlt stílussal a legalább 0,05 szintű szignifikáns teszttiszta értékek láthatók. Az egyes mátrixok időben stacioner eloszlást mutatnak. Azon cellák, amelyek két tizedesjegyre nulla értéket vesznek fel, eltávolításra kerültek a mátrixból.

Forrás: Alapadatok: TeiR NAV adatbázis, saját kutatás alapján saját szerkesztés (2022)

Utóbbi vizsgálatok alapján kijelenthető, hogy az egyes járaskategóriákhoz tartozó települések a jövedelemegyenlőtlenségi folyamatok vonatkozásában statisztikailag megbízható – az országos átlagtól és egymástól világosan – elkülönülő önálló térbeli klubokat alkotnak. Az egyes klubok egymástól eltérő társadalmi-gazdasági és infrastrukturális háttérrel jellemezhetők, emellett unikális mobilitási és egyensúlyi pályákat, valamint minden esetben egyedi konvergenciát mutatnak. (2., 3. táblázatok) Vagyis a Markov-lánc elemzés megerősíti a hipotézisünket, mely szerint a fejlesztési klubok jövedelemegyenlőtlenségi folyamatai térben szignifikánsan heterogén jellegűek.

3. táblázat: A települési eloszlások kezdeti és ergodikus értékei (kedvezményezett kategóriánként, 2012-2019)

nem kedvezményezett járások					
kezdeti	0,057	0,108	0,162	0,271	0,402
ergodikus	0,057	0,130	0,204	0,279	0,329
kedvezményezett járások					
kezdeti	0,183	0,245	0,258	0,208	0,106
ergodikus	0,101	0,198	0,290	0,267	0,144
fejlesztendő járások					
kezdeti	0,289	0,277	0,218	0,179	0,037
ergodikus	0,186	0,254	0,258	0,258	0,044
komplex programmal fejlesztendő járások					
kezdeti	0,447	0,273	0,180	0,069	0,031
ergodikus	0,321	0,273	0,247	0,109	0,050

Forrás: Alapadatok: TeiR NAV adatbázis, saját kutatás alapján saját szerkesztés (2022)

Következtetések

Tanulmányunkban a 2008-2009-ben kiinduló gazdasági válságot követő, a kilábalást és fellendülést érintő periódus jövedelemegyenlőtlenségi folyamatait vettük górcső alá. A tanulmányban egyrészt a válságot követő időszak jövedelemegyenlőtlenségi trendjeire, illetve a jelenség összetételére mutattuk rá.

A kedvező országos jövedelmi folyamatok mögött erős térbeli differenciáltság jellemző. A térbeli heterogenitást a 290/2014 (XI. 26.) Korm. rendelet alapján definiált fejlesztési kategóriák (klubok) alkalmazásával kezeltük, amelyek nemcsak a főbb szerkezeti jellemzők (globalizációs, gazdasági struktúra, társadalmi ismérvek stb.), hanem a jövedelemegyenlőtlenségi folyamatok tekintetében is egyértelműen elkülönülnek egymástól (valamint az országos átlagtól). A különböző fejlesztési klubok mind a jövedelmek növekedésében, mind a növekedés tényezőiben, az egyenlőtlenségi pályákban, valamint a jövedelmi dinamikában és az eloszlásokban is szignifikánsan eltérő képet nyújtanak. A vizsgált időszakban a települési klubok jövedelemegyenlőtlenségi folyamatai a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális helyzetnek megfelelően alakulnak. A dinamika szempontjából a kedvezőtlen adottságú települések felzárkózása tekintetében egyértelmű a pesszimizmus, a vizsgálatok alapján a klubok által alkotott jövedelmi centrum-periféria viszonyrendszer feloldására sok esély továbbra sincs. Továbbá, eredmények rámutatnak arra is, hogy a helyspecifikus területpolitikai eszköztárnak kiemelt szerepe van/lehet nemcsak a területi fejlettség alakulásában, hanem a jövedelemegyenlőtlenségi folyamatokban is. További kutatási irányként megfogalmazható a különböző fejlesztéspolitikai csoportok jövedelmi pozícióinak többváltozós magyarázata, amely szintén hozzájárulhat a helyspecifikumok meghatározásához.

Úgy véljük, hogy minden kritikája ellenére az alkalmazott területi szint alkalmas a területi egyenlőtlenségek aprólékosabb illusztrálására, illetve a komplexebb összefüggések kimutatására is.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

Irodalomjegyzék

1. 290/2014. (XI. 26.) Korm. rendelet a kedvezményezett járások besorolásáról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1400290.kor>
2. Barro, R. J. (1991): Economic Growth in a Cross Section of Countries The Quarterly Journal of Economics 106 (2): 407-443. DOI: <https://doi.org/10.2307/2937943>, ISSN 0033-5533
3. Bickenbach, F. – Bode, F. (2003): Evaluating the Markov Property in Studies of Economic Convergence International Regional Science Review 26 (3): 363–392. DOI: <https://doi.org/10.1177%2F0160017603253789>, ISSN 0160-0176
4. Capello, R–Perucca, G. (2013): Do Eastern European Regions Move Towards an Endogenous Growth Pattern? A Diachronic Perspective of Regional Success Factors, GRINCOH Working Paper Series, Paper No. 1.15
5. Czaller, L. (2016): Agglomeráció, regionális növekedés és konvergencia Területi Statisztika 56 (3): 275–300. DOI: 10.15196/TS560302, ISSN 2064-8251
6. Dusek, T. (2006): Regional income differences in Hungary: a multi-level spatio-temporal analysis Conference Paper. 46th Congress of the European Regional Science Association, Volos. <http://www-sre.wu.ac.at/ersa/ersaconfs/ersa06/papers/284.pdf>
7. Dusek, T.–Kiss, J. P. (2008): A regionális GDP értelmezésének és használatának problémái Területi Statisztika 48 (3): 264–280, ISSN 2064-8251
8. Egedy, T. (2012): A gazdasági válság hatásai városon innen és túl Területi Statisztika 15. (52.) 4. pp. 334–352, ISSN 2064-8251
9. Egri, Z. (2020): A területi jövedelemegyenlőtlenségek változása Békés megyében, 1988–2017 Területi Statisztika 60 (4): 477–512. DOI: [10.15196/TS600404](https://doi.org/10.15196/TS600404), ISSN 2064-8251
10. Enyedi, Gy. (2004): Regionális folyamatok a posztszocialista Magyarországon Magyar Tudomány 49 (9): 935–941.
11. European Commission (2017): Competitiveness in low-income and low-growth regions The lagging regions report Brussels.
12. Farkas, B. (2019): Piacgazdaságok az Európai Unióban A piacgazdaság közép- és kelet-európai modellje Akadémiai doktori értekezés tézisei, Szeged.
13. Iammarino, S. – Rodríguez-Pose, A. – Storper, M. – Diemer, A. (2020): Falling into the Middle-Income Trap? A Study on the Risks for EU Regions to be Caught in a Middle-Income Trap Luxembourg: Publications Office of the European Union DOI: 10.2776/02363
14. Iammarino, S. – Rodríguez-Pose, A. – Storper, M. (2017): Why Regional Development matters for Europe's Economic Future Working Papers Directorate-General for Regional and Urban Policy WP 07/2017 46.p.
15. Káposzta, J. (2014): Területi különbségek kialakulásának főbb összefüggései Gazdálkodás 58 (5): 399-412, ISSN 0046-5518
16. Káposzta, J.; Illés, B.; Nagy, H. (2017): *Examination of impact of economic policy on quality of life in regions of some european countries with global perspective.* ENGINEERING FOR RURAL DEVELOPMENT 16:1 pp. 236-241., 7 p. (2017)
17. Kiss, J. P. (2007): A területi jövedelemegyenlőtlenségek strukturális tényezői Magyarországon Doktori disszertáció Szegedi Tudományegyetem, Földtudományok Doktori Iskola, Szeged–Budapest.

18. Komlósi, É. (2014): A regionális jövedelmi egyenlőtlenségek alakulása Japánban 1970 és 1995 között *Tér és Társadalom* 28 (3): 85-109, ISSN 2062-9923
19. Korompai, A. (2019): Településnagyságrendek és jövedelemkoncentráció előadás A Magyar Regionális Tudományi Társaság XVII. Vándorgyűlése Területi kutatások KözépEurópában 2019. október 11., Sopron. <http://www.mrtt.hu/vandorgyulesek/2019/07/korompai.pdf>
20. Lengyel I. – Varga A. (2018): A magyar gazdasági növekedés térbeli korlátai – helyzetkép és alapvető dilemmák *Közgazdasági Szemle* 65 (5): 499-524. DOI: <http://dx.doi.org/10.18414/Ksz.2018.5.499>, ISSN 1588-113X
21. Lengyel, I. – Kotosz, B. (2018): Felzárkózás és/vagy távolságtartó követés? A visegrádi országok térségeinek fejlődéséről *Tér és Társadalom* 32 (1): 5-26. DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.32.1.291>, ISSN 2062-9923
22. Lentner, Cs. (2012): A magyar gazdasági válság és válságkezelés néhány történeti és nemzetközi aspektusa *Pénzügyi Szemle/Public Finance Quarterly* 55 (3): 561-584., ISSN 2064-8278
23. Lőcsei, H. (2010): Területi növekedési pályák Magyarországon, 1990-2008 Doktori disszertáció ELTE TTK Földtudományi Doktori Iskola, Budapest.
24. Major, K. - Nemes Nagy, J. (1999): Területi jövedelemegyenlőtlenségek a kilencvenes években *Statisztikai Szemle* 77 (6): 397-421., ISSN 0039-0690
25. Molnár, E.–Dézsi, Gy.–Lengyel, I. M.–Kozma, G. (2018): Vidéki nagyvárosaink gazdaságának összehasonlító elemzése *Területi Statisztika* 58 (6): 610–637. DOI: <https://doi.org/10.15196/TS580604>, ISSN 2064-8251
26. Monfort, P. (2020): Convergence of EU Regions Redux Recent Trends in Regional Disparities. Working Papers 2/2020, Brussels.
27. Némédiné, Kollár K. – Gódor, A. – Péli, L. (2014): A halmozottan hátrányos vidéki térségek főbb térgazdasági összefüggéseinek vizsgálata Magyarországon In: Csata, A. - Fejér-Király, G. - György, O. - Kassay, J. - Nagy, B. - Tánczos, L. J. (szerk.): 11th Annual International Conference on Economics and Business: Challenges in the Carpathian Basin: Global Challenges, Local Answers Csíkszereda, Románia: Sapientia Hungarian University of Transylvania, p. 97-111.
28. Nemes Nagy J. – Németh N. (2003): A „hely” és a „fej” A regionális tagoltság tényezői az ezredforduló Magyarországon *Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek* 7. MTA Közgazdaságtudományi Intézet. p. 59.
29. Nemes Nagy, J. (2005): Fordulatra várva – a regionális egyenlőtlenségek hullámai In: Dövényi, Z.–Schweitzer, F. (szerk.): A földrajz dimenziói pp. 141-158., MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest.
30. Nemes Nagy, J. (2009): Terek, helyek, régiók: A regionális tudomány alapjai Akadémiai Kiadó, Budapest, ISBN 9789630586566
31. Németh, N. (2005): A (területi) polarizáltság mérőszámai In: Nemes Nagy, J. (ed): *Regionális elemzési módszerek* pp. 4-7., ELTE Regionális Földrajzi Tanszék – MTA-ELTE Regionális Tudományi Kutatócsoport, Budapest.
32. Németh, N. (2008): Fejlődési tengelyek az új hazai térszerkezetben Az autópályahálózat szerepe a regionális tagoltságban PhD-értekezés Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar Regionális Tudományok Tanszék, Földtudományi Doktori Iskola, Budapest–Fonyód.
33. Németh, N.–Kiss, J. P. (2007): Megyéink és kistérségeink belső jövedelmi tagoltsága *Területi Statisztika* 47 (1): 20-45., ISSN 2064-8251
34. Neszmélyi, G.–Akócsi, I.–Bruder, E. (2016): The evolution of the regional disparities in the Visegrad group in the years 1995 – 2014. *Geografický časopis*, 68(4), 283-299., ISSN 0016-7193.

35. Oblath, G. – Palócz, É. (2020): Gazdasági növekedés, fogyasztás és megtakarítás Magyarországon az elmúlt évtizedben In: Társadalmi Riport 2020 TÁRKI Társadalomkutatási Intézet Zrt. Budapest, p. 39-59.
36. Paas, T.–Kuusk, A.–Schlitte F.–Vörk, A. (2007): Econometric Analysis of Income Convergence in Selected EU Countries and Their NUTS 3 Level Regions The University of Tartu Faculty of Economics and Business Administration Working Paper No. 60-2007, Tartu. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1078863>
37. Pannon Elemző – Revita Alapítvány – Hétfő Elemző Központ – Budapest Intézet (2013): A fejlesztési források szerepe a leszakadó térségek dinamizálásában Értékelési Jelentés.
38. Péntes, J. (2013): A foglalkoztatottság, az ingázás és a jövedelmi szint összefüggései Északkelet- és Északnyugat-Magyarországon Területi Statisztika 53 (3): 202-224., ISSN 2064-8251
39. Péntes, J. (2014): Periférikus térségek lehatárolása – dilemmák és lehetőségek Didakt Kft., Debrecen, ISBN 9786155212062
40. Péntes, J. (2019): A hazai területi egyenlőtlenségek alakulása jövedelmi mutatók tükrében. Előadás. A Magyar Regionális Tudományi Társaság XVII. Vándorgyűlése Területi kutatások Közép-Európában, Sopron, 2019. október 11. <http://www.mrtt.hu/vandorgyulesek/2019/07/penzes.pdf>
41. Quah, D. (1996): Empirics for Economic Growth and Convergence European Economic Review 40 (6): 1353-1375. DOI: [https://doi.org/10.1016/0014-2921\(95\)00051-8](https://doi.org/10.1016/0014-2921(95)00051-8), ISSN 0014-2921
42. Shorrocks, A.F. (1978): The Measurement of Mobility Econometrica 46 (5): 1013-1024.
43. Smętkowski, M. (2018): The role of exogenous and endogenous factors in the growth of regions in Central and Eastern Europe: the metropolitan/non-metropolitan divide in the pre- and post-crisis era European Planning Studies 26 (2): 256-278. DOI: <https://doi.org/10.1080/09654313.2017.1361585>, ISSN 0965-4313
44. Smirnykh, L. – Wörgötter, A. (2021): Regional convergence in CEE before and after the Global Financial Crisis IHS Working Paper, 33 Wien: Institut für Höhere Studien (IHS), Wien. <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168ssoar-75847-6>
45. Soleman H. Abu-Bader (2011): Using Statistical Methods in Social Science Research: With a Complete SPSS Guide. Lyceum Books, Chicago, 375. p.. ISBN-13: 9781935871026.
46. Somlyódiné Pfeil, E. (2020): A vidéki térségek felzárkóztatásának feltételei és eszközei uniós szemszögből – Visszatérés az endogén erőforrásokra alapozott fejlesztési szemlélettől az újraelosztó támogatáspolitikához Magyarországon Tér és Társadalom 34 (4):18-44. DOI: <https://doi.org/10.17649/TET.34.4.3298>, ISSN 2062-9923
47. Svraka, A. (2021): Recent Trends in Income Inequalities in Hungary Using Administrative Data 8. Taxation Working Papers. Taxation Working Papers. Ministry of Finance, Department of Tax Policy and International Taxation. <https://ideas.repec.org/p/auo/moftwp/8.html>.
48. Tóth, G. (2013): Az elérhetőség és alkalmazása a regionális vizsgálatokban Műhelytanulmányok 1. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
49. Tóth, T., Káposzta, J. (2021): *Successful management of settlements to boost rural development*. EUROPEAN COUNTRYSIDE 13 (2021) 4. pp. 819-833. 15 p. (2021) DOI: <https://doi.org/10.2478/euco-2021-0044>
50. Williamson, J. G. (1965): Regional inequality and the process of national development: A description of the patterns Economic Development and Cultural Change 4 (2): 3–84.